

Zamek kapitulny w Kurzętniku

Od 1291 do 1772 roku Kurzętnik wraz z zamkiem był ośrodkiem dóbr kapituły chełmińskiej, która przed 1330 rokiem lokowała tu miasto. Zamek w Kurzętniku został zbudowany po 1331 rokiem, po najeździe Litwinów pod wodzą Gedymina. Budowę zamku zakończono przed 1361 rokiem.

Został on zbudowany na wysuniętym w stronę Drwęcy stromym cyplu zbocza doliny, na miejscu jednego ze świętych gajów pruskich. Zamek został wzniesiony z kamieni narzutowych ociosanych w licu ścian, w niektórych partiach wzmocniono cegłą. Zespół obronny składał się z zamku i podzamcza. Zamek właściwy na planie prostokąta o wymiarach około 25 m x 28 m. Był to jednotraktowy budynek z niewielkim dziedzińcem od południa, związany bezpośrednio z murami podzamcza, które usytuowano za zamkiem (ewenement w krzyżackim budownictwie militarnym), po jego północnej stronie. Podzamcze otoczone było murami wzmocnionymi dwiema basztami – kwadratową po stronie wschodniej i prostokątną od zachodu. Zamykała je od północy kaplica p.w. św. Krzyża, zapewne obronna, wzniesiona w narożniku cypla. Prawdopodobnie na przełomie XIV i XV wieku zamek właściwy przebudowano na wielki dom mieszkalny oraz otoczono go murami z trzech stron: od południa, wschodu i zachodu. Wjazd na zamek znajdował się od strony południowej, przez most nad suchą fosą, przekopaną w miejscu naturalnego obniżenia terenu, odcinającego kulminację wzgórza od wysoczyzny. Najprawdopodobniej wjeżdżano tak jak obecnie: przez most, który znajdował się po wschodniej stronie fosy (w miejscu, gdzie obecnie jest ona zasypała), następnie wzdłuż południowych i zachodnich murów zamku właściwego. Precyzyjne odtworzenie planu całego założenia obronnego nie jest możliwe bez przeprowadzenia wykopów archeologicznych. W czasie przekopywania ruin zamkowych w 1914 roku znaleziono tu działo krzyżackie typu bombard, datowane na początek XV wieku.

Dzieje zamku

- Największe swoje dni zamek przeżył w lipcu 1410 roku
- Tragiczne losy zamku oraz Kurzętnika związane są z „wojną głodową”, kiedy to królowi Władysławowi Jagielle i księciu Witoldowi udało się zebrać armię liczącą około 40 tysięcy. 2 sierpnia 1414 roku dotarła pod Kurzętnik część wojsk polskich (pospolite ruszenie z Kujaw i ziemi dobrzyńskiej). Załoga zamku skapitulowała po otrzymaniu gwarancji bezpieczeństwa. Oblegający jednak nie dotrzymali słowa. Obrabowano i spalono zamek, folwark i kaplicę. Ponadto zniszczono Kurzętnik, który spalono wraz z kościołem. Dewastowano i palono okoliczne kościoły, zabijano ludność chłopską i księżą.
- W 1454 roku, na początku wojny 13-letniej, zamek był oblegany i zdobyty przez wojska wielkiego mistrza Ludwika von Erlichshausena. Został on spalony za przynależność do Związku Pruskiego, który wypowiedział posłuszeństwo Zakonowi. W 1466 roku na mocy II pokoju toruńskiego wraz z ziemią chełmińską, Kurzętnik stał się częścią Polski.
- Według kronikarza Hennebergera w 1595 roku sterczały na zamku już tylko zwaliska.
- Dalszych zniszczeń zamek doznał w czasie najazdu szwedzkiego w 1656 roku. Po pożarze w 1659 r. pozostała miejscina „vastata et desolata baello, ferro et incendio”, aż do roku 1664 pustą i opuszczoną.
- Lustracja przeprowadzona pod dziesięć lat później określiła zamek jako ruinę.
- Do czasów współczesnych zachowały się jedynie fragmenty budynków, kaplicy i murów obwodowych, a także podpiwniczenie obu baszt, które wzmocniały mury podzamcza.

Tekst: Andrzej Korecki